

ISSN 2091-5616

AGRO ILM

4 (67) - SON, 2020

Она замин саховати

AGRO ILM

АГРАР-ИҚТИСОДИЙ,
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ЖУРНАЛ

«O‘ZBEKISTON QISHLOQ
VA SUV XO‘JALIGI»
журнали илмий иловаси

Бош муҳаррир:
**Тоҳир
ДОЛИЕВ**

МУАССИС:
Ўзбекистон
Республикаси Қишлоқ
ва Сув хўжалиги
вазирликлари

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 2019 йил 10 январда 0291-рақам билан қайта рўйхатга олинган. Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2013 йил 30 декабрдаги №201/3-сонли қарори билан қишлоқ хўжалик фанлари, техника, ветеринария ҳамда 2015 йил 22 декабрдаги 219/5-сонли қарори билан иқтисодиёт фанлари бўйича илмий журналлар рўйхатига киритилган.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

Б.Холиқов,
(Ҳайъат раиси)
А.Абдуллаев
А.Абдусатторов
С.Азимов
Ш.Акмалханов
Ҳ.Атабаева
Д.Ёрматова
П.Ибрагимов
Б.Исроилов

Н.Каримов
И.Маҳмудов
Ш.Намозов
Ф.Намозов
Р.Низомов
Ш.Нурматов
М.Пардаев
А.Равшанов
И.Раҳматов
С.Раҳмонқулов
А.Рустамов

А.Рўзимуродов
Й.Сайимназаров
Ж.Сатторов
М.Сатторов
Б.Сувонов
К.Султонов
Ф.Тешаев
М.Тошболтаев
А.Тўхтақўзиев
Т.Фармонов
Н.Халилов

А.Хожиев
Н.Хушматов
А.Ҳамзаев
Р.Ҳақимов
А.Ҳошимов
С.Шамшитов
Б.Шарипов
Б.Элмуродов
И. Қўзиев
Р.Қўзиев

«O‘ZBEKISTON QISHLOQ VA SUV XO‘JALIGI» ва «AGRO ILM» журналларида чоп этиладиган илмий мақолаларга қўйиладиган ТАЛАБЛАР

1. Мақолалар:

— илмий мазмунга эга бўлиши, тадқиқотларнинг долзарблиги ва мақсади аниқ кўрсатилиши;

— тушунарли ва раван баён этилиши;

— охирида эса аниқ илмий ва амалий тавсиялар тарзида хулосалар берилиши даркор.

2. Мақола ўзбек ёки рус тилида ёзилиши мумкин. Унинг ҳажми шакл ва жадваллар (қўпи билан 1,5 бет), адабиётлар рўйхати, инглиз тилидаги аннотация (3—4 қатор) билан бирга 8 бетдан, илмий хабарлар эса 3 бетдан ошмаслиги керак. Юбориладиган материаллар А-4 ўлчамдаги оқ қоғозда, 1,5 интервал ва 14 кеглда, Times New Roman ҳарфида ёзилмоғи лозим.

3. Мақола расмийлаштириш (формуларни ёзиш «Microsoft Equation 3.0» дастурида, жадвалларни тузиш, грекча, катта ва кичик ҳарфларни ажратиш, сўзларни қисқартириш ва бошқалар) илмий журналлар учун қабул

қилинган тартибларда бажарилади. Мақола мазмунига мос УЎТ индекси биринчи саҳифанинг тепадаги чап бурчагига қўйилади. Мақола охирида адабиётлар рўйхати, муаллифнинг исми, шарифи ва иш жойининг номи аниқ кўрсатилиши шарт.

4. Нашр учун тайёр мақола албатта эксперт хулосаси бўлган ҳолда, 2 нусхада электрон варианты билан қабул қилинади. Иккинчи нусха муаллифлар томонидан имзоланади. Муаллифларнинг уй ва иш манзиллари, исми ва шарифлари, телефон рақамлари тулиқ кўрсатилиши шарт.

5. Талабларга жавоб бермайдиган мақолалар қабул қилинмайди. Зарур ҳолларда таҳририят мақолани тақриз учун юборишга ҳақли. Таҳририятта топширилган мақола ва материаллар муаллифларга қайтарилмайди.

ТАҲРИРИЯТ

2020 йил,
июль-август 4 (67)-сон

Бир йилда олти
марта чоп этилади.

Обуна
индекси—859

Журнал 2007 йил
августдан чиқа
бошлаган.

© «AGRO ILM» журнали.

Манзилимиз:
Тошкент 100004,
Шайхонтоҳур тумани
А.Навоий кўчаси, 44-уй.
Тел/факс: 242-13-24.
242-13-54.
e-mail: uzqx_jurnal@mail.ru
telegram: qxjurnal_uz;
Сайт: www.qxjurnal.uz

ПАХТАЧИЛИК

Ш.КОЗУБАЕВ, М.ТУРАБХОДЖАЕВА, Ғ.АБДУВОХИДОВ, Н.АБДУРАХМАНОВА. Ғўза уруғлари механик шикастланганлик даражасининг лаборатория ва дала кўрсаткичларига таъсири.....3

И.ХОШИМОВ. Ирригация эрозиясига чалинган ерларда ғўза навлари ҳосилдорлигига кўчат қалинлиги ва озиқлантириш меъёрларининг таъсири.....4

А.РАВШАНОВ, Ш.ХОДЖАНОВ, А.КУРБОНОВ, В.АВТОНОМОВ. Изменчивость и наследуемость признака «выход волокна» у межсортовых, географически отдаленных гибридов $F_1 - F_3$ хлопчатника *G. Barbadense*.....6

Б.ЎРОЗОВ, П.ИБРАГИМОВ, Ф.ТОРЕЕВ. Ғўзанинг $F_7 - F_8$ дарагай авлодларида қимматли хўжалик белгиларининг ирсийланиши...7

А.ЖАЛОЛОВ, Ш.НАМАЗОВ, Г.ХОЛМУРОДОВА, Ҳ.СОДИҚОВ. Турлараро ва тур ичида дарагайлаш орқали яратилган янги ғўза тизмаларининг тезпишарлиги.....9

Ф.ҒОППОРОВ. Ғўза навларининг ўсиши, ривожланиши ҳамда қуруқ масса тўплашига турли сув-озиқа меъёрларининг таъсири.....12

Ч.УЛУҒОВ, А.ИМИНОВ. Ғўзада суспензия қўллаш ва минерал ўғитлар меъёрларининг пахта ҳосилига таъсири.....14

Б.НОРОВ, А.АМАНТУРДИЕВ. Шўрланган тупроқ шароитида ғўзанинг $F_1 - F_2$ дарагайларида морфо-хўжалик белгиларининг ирсийланиши.....15

ҒАЛЛАЧИЛИК

Н.УМИРОВ, И.МАМАТҚУЛОВ, Д.ХАЛИҚУЛОВ. Суғориладиган майдонларда юмшоқ бугдойнинг истиқболли нав ва тизмалари...17

К.ИСАКОВ, А.УМУРЗАКОВ. Лалми майдонларда дуккакли экинлар селекциясида эришилган натижалар.....18

А.МЕЙЛИЕВ, О.АМАНОВ, Д.ОРИПОВ. Қаттиқ бугдойнинг янги навларини яратишда маҳсулдорлик кўрсаткичларининг аҳамияти.....20

Д.УТАМБЕТОВ, Б.АБДУЛЛАЕВ, У.АБЫЛАЕВ, Н.УМИРЗАКОВА. Кузги юмшоқ бугдой намуналарининг шўрхоқликка чидамлигини баҳолаш.....21

Н.ЁДГОРОВ, Б.ҲАСАНОВ. Кузги жавдар навларининг бошоқлаш даври давомийлигига экиш муддати ва ўғит меъёрларининг таъсири.....23

Ғ.ҒАЙБУЛЛАЕВ, Ф.ТОШКЕНТБОЕВА. Селекция питомнигида янги яратилган юмшоқ бугдой тизмаларини ўрганиш.....24

А.ШАМСИЕВ, С.ХУСАНОВ. Кузги бугдой навлари ҳосил элементларининг суғориш тартибларига боғлиқ ҳолдаги ўзгариши...25

Г.ИШОНКУЛОВА. Кузги бугдой ўрим муддатларининг оқсил ва клейковина миқдорига таъсири.....27

Х.НАЗАРОВ, Ф.БОБОЕВ, ҚАЗИЗОВ. Маккажўхорининг янги “Эсталик 80” нави.....29

Д.САИТХАНОВА. Шоли навларининг қуруқ масса тўплашига баргдан озиқлантиришнинг таъсири.....30

А.РЕЙМОВ, А.АБДИГАПБАРОВ. Шоли уруғининг унувчанлигини лаборатория шароитида аниқлаш.....32

М.РАХМОНОВА, Ш.САИДГАНИЕВА. Соянинг халқ хўжалигидаги аҳамияти ва унинг сўрувчи зараркундаларига қарши кураш....33

Г.АЛЛАШОВ, Д.УТАМБЕТОВ, Д.МАДРЕЙМОВА. Изучение сортообразцов озимой мягкой пшеницы в конкурсном сортоиспытании по хозяйственно ценным признакам.....34

М.ИБРАГИМОВ, Х.НАМОЗОВ, А.ХОЖАСОВ, М.САБИРОВА, О.ДЖОЛЫМБЕТОВ. Қуйи Амударё минтақасида силпик Қизилмия (*Glycyrrhiza glabra* L.) ўсимлигини вегетатив услубда экиб кўпайтириш.....35

МЕВА-САБЗАВОТЧИЛИК

Ю.САИМНАЗАРОВ, С.АБДУРАМАНОВА. In vitro шароитида гилоснинг кучсиз ўсувчи Gisela-5 пайвандтагини турли хил озуқа муҳитларида културага киритиш ва қайта културалаш.....36

А.ГУЛЯМОВ. Узумнинг маҳаллий хўраки навлари ҳосилдорлигига тоқзорларни томчилатиб суғоришнинг таъсири.....38

У.РУЗМЕТОВ, С.УЛУҒОВА. Тирноқгул (*Calendula officinalis* L.) – манзарали ва доривор ўсимлик.....39

ЎСИМЛИКЛАР ҲИМОЯСИ

А.ИБРАГИМОВ, А.ҚОРАХОНОВ. Ғўза ва бошқа қишлоқ хўжалик экинларини ҳимоялаш.....41

М.ЛАТИПОВ, Ф.ТЕШАЕВ. Ғўза кўсақлари очилишига Полидеф дефолиантининг таъсири.....43

Н.ОТАМИРЗАЕВ, Ш.ЭШОНҚУЛОВ, Р.ИБОДУЛЛАЕВА. Тошкент вилояти шароитида шолидаги зараркундаларга қарши курашнинг аҳамияти.....44

Б.ХАЛИКОВ, С.НЕГМАТОВА, Н.БОБОЕВА. Ўсимликхўр қандалалар сонига ва ғўза ҳосилдорлигига кўчат қалинлигининг таъсири.....46

ЧОРВАЧИЛИК

М.ТЎХТАМИШЕВ, Р.ДАНИЁРОВ, Ў.ҲАКИМОВ. Турли генотипли сигирларнинг сут маҳсулдорлиги.....47

О.ЖАВХАРОВ, Ш.АМИРОВ. Сигирларнинг экстерьер хусусиятлари аҳамияти.....48

Ў.РАҲИМОВ, М.АШИРОВ. Голштин зотли сигирлар сут маҳсулдорлигининг тирик вазнига боғлиқлиги.....50

Р.РЎЗИМУРАДОВ. Турли ёшдаги қўчқорлар авлодининг ўсиш ва ривожланиш кўрсаткичлари.....51

Б.БОЙБУЛОВ, Ғ.ОҚМИРЗАЕВ, У.ШОДИЕВА. Бўғоз бияларни яхши сақлаш ва тўла қийматли озиқлантириш.....52

ИРРИГАЦИЯ-МЕЛИОРАЦИЯ

У.САДИЕВ. Ирригация каналларида сув сарфи экспоненциал ўзгаришининг математик модели.....53

И.МАХМУДОВ, Э.КАЗАКОВ, О.ҒУЛОМОВ. Катта Наманган каналларида гидротехника иншоотларининг ишлаш шароитлари ва ишончлилиқ параметрлари.....55

С.МАНСУРОВ, С.ҚОДИРОВ. Иқлимий ўзгаришлар шароитида Оҳангарон дарёси оқимида метеорологик омилларнинг таъсирини баҳолаш.....	58
О.БОБОХОНОВ, Л.ҚАЮМОВА, Ж.САЙНАЗОВ, Ж.НОМОЗОВ, А.АБДУХОЛИҚОВ, Ф.КҶУЧАРОВ. Лалмикор деҳқончиликда боғ-дорчилик дарахтларини суғоришнинг замонавий технологияси.....	60
Ҳ.ЮСУПОВ, А.МУРАТКАСИМОВ, Н.ЮСУПОВ. Суғориладиган майдонларда кузги бугдой навларини минерал озиклантиришнинг мақбул меъёр ва муддатлари.....	61
М.АТАЖАНОВ. Тупроққа ёзги ва кузги ишлов берилганда пахта ҳосилдорлиги.....	63
А.ИМИНОВ, А.ҚУРБОНОВ, Ш.ҚҶЗИБОВЕВ. Такрорий экин сояда минерал ўғитлар меъёрлари ва нитрагин қўллашнинг тупроқ таркибидаги озика моддалар миқдорига таъсири.....	65
З.ИСЛАМОВА. Каттақўрғон тумани суғориладиган ерларининг тупроқ-иқлим шароитлари ва улардан фойдаланиш.....	67
М.НАЗАРОВ, М.ГАЙБУЛЛАЕВА, Д.ПАРПИЕВ. Фарғона вилояти адирли тупроқларида гумус миқдорини оширишнинг биологик асослари.....	68
М.РАХИМОВ, Х.ТОҒАЕВА, Б.РАХИМОВ. Фосфорли ўғитларнинг кузги бугдой уруғлари дала унвчанлигига таъсири.....	70
И.ИРНАЗАРОВ. Хонадонларда биогумус тайёрлаш технологияси.....	72
Я.БҶРИЕВ, Н.ҚАХХОРОВА. Қарши чўлининг тақирсимон тупроқлари шароитида тажриба даласида ўтказилган дастлабки агротехник тадбирлар.....	73
Ў.МАҲМУДОВ, Б.ХАЛИКОВ. Такрорий экинлар – ерэнгоқ ва соянинг тупроқ агрохимёвий кўрсаткичларига таъсири.....	74
Ж.ЛАПАСОВ. Қишлоқ хўжалик ерларини ерусти сканерлаш услубиятини ишлаб чиқиш.....	76
У.ИСМАИЛОВ. Влияние нетрадиционных удобрений на солевой режим почвы.....	79
Е.САДЫКОВ, Г.САЙПНАЗАРОВ, Б.БЕРДИКЕЕВ. Влияние короткоротационных севооборотов на солевой режим почвы в условиях Каракалпакстана.....	80
Г.САЙПНАЗАРОВ, Б.ТУРДЫШЕВ, Б.БЕРДИКЕЕВ. Особенности водопотребления хлопчатника в условиях северного Каракалпакстана.....	82
Н.БАКИРОВ, А.ХАМЗАЕВ, З.НОВИЦКИЙ, Ф.АУЕЗОВ. Экологическая роль лесных насаждений на осушенном дне Аральского моря.....	83
И.МАХМУДОВ, А.ЭРНАЗАРОВ, У.САДИЕВ, А.ДОЛИДУДКО. Разработка модели неустановившегося движения воды по борозде.....	85

МЕХАНИЗАЦИЯ

Т.ХАЛМУРАТОВ, О.ХОЛМУРОДОВ, А.ДИЯРОВ. Мойли ўсимликларни етиштиришда энергия ресурслари сарфини тежовчи агротехникалардан фойдаланиш.....	87
--	----

Б.ТҶЛАГАНОВ. Уруғли аралашмадаги йирик поя бўлақларининг сепаратор ишчи сиртидаги ҳаракатини тадқиқ этиш.....	89
Ж.МУХАМЕДОВ, Д.АБДУВАХОБОВ, Қ.ИСМАТУЛЛАЕВ. Дала рельефига мосланувчан тишли борона тишининг параметрларини асослаш.....	90
Э.ҒАНИБОВЕВА, Б.ХАКИМОВ. Двигателларда ишлатиладиган мотор мойлари иш қобилиятининг ўзгариши.....	92
Р.РАХМАТУЛЛАЕВ, О.РАХМАТОВ. Экспериментальное исследование процесса обработки сушеного винограда в гребнеотделителе вертикально-дисмембраторного типа.....	93
А.АХМЕТОВ, А.ЮЛДАШЕВ, Д.КАМБАРОВА. Максимальная дальность полета частиц рабочей жидкости распыливаемой универсальным опрыскивателем VP-1Ib.....	95
А.МУСТАФОЕВ, М.МАМАТКОСИМОВ, Л.СУВАНОВА, Б.КАМАНОВ, М.ДЖАЛИЛОВ. Влияние нагрева на фазовые превращения в геомодификаторе трения на основе слоистого серпентина.....	97
А.САДРИДДИНОВ, А.МУСУРМОНОВ, Х.УТАГАНОВ, Т.ЭРҒАШЕВ. Физико-механические свойства и архитектоника виноградного куста с односторонней формировкой.....	99
О.АУЕЗОВ, Б.НУРАБАЕВ. Рабочая батарея из пластинчатых ножей хлопкового культиватора.....	101
А.ТОЛИБАЕВ. Классификация пневматических сеялок.....	102
С.ШАМШЕТОВ, З.АВЕЗОВА. Оценка технического уровня сельскохозяйственных машин по критериям отказов и предельным состояниям рабочих органов.....	104

ИҚТИСОДИЁТ

М.МУХАММЕДОВ, Ҳ.МУСАЕВ, И.ВАФАЕВ. Пандемиянинг қишлоқ хўжалиги иқтисодиётига салбий таъсирини юмшатиш устувор вазифа.....	106
Н.НАЗАРЗОДА. Пандемия и меры по поддержке хлопковой отрасли Узбекистана.....	107
О.САТТОРОВ. Модернизациялаш шароитида интенсив боғдорчиликни ривожлантиришнинг назарий асослари.....	109
С.МУСТАФАЕВ, Д.САИДОВА, Н.АШУРМЕТОВА. Иссиқхоналарда рақамли технологиялардан фойдаланиш тизимини такомиллаштириш.....	110
А.ЗАКИМОВ. Қорақалпоғистон республикаси шароитида Қизилмия етиштириш ва қайта ишлаш тизимида кооперацияни ривожлантириш масалалари.....	112
Ж.КҶУЧАРОВ. Қишлоқ хўжалигини малакали кадрлар билан таъминлашда масофавий таълимнинг ўрни.....	114
И.ҚҶЗИЕВ, И.АВАЗОВ. Молиявий ҳисобот ва аудитнинг халқаро стандартларига ўтиш истиқболлари.....	115
Ш.ЭРҒАШЕВ. Автомобиль транспорти корхоналарида иқтисодий таҳлилни ташкил этиш.....	118
Б.КАМАНОВ, М.МАМАТКОСИМОВ, Б.ҚОДИРОВ. Заргарлик буюмларидаги нуқсонларнинг мақбул ечими.....	119

ИҚЛИМИЙ ҲАВЗАЛАШ АРОИТИДА ОҲАНГАРОН ДАРЁСИ ОҚИМИГА МЕТЕОРОЛОГИК ОМИЛЛАРНИНГ ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШ

В статье описываются изменения количества и формы осадков в бассейне реки Ахангаран в течение последних 30 лет. Результаты исследования показывают, что на данный момент происходят значительные изменения в форме осадков. То есть наблюдается больше дождя, чем снега. В результате этой тенденции температура воздуха резко не меняется, но снежный покров уменьшается. Это, в свою очередь, может привести к изменению типа насыщения реки Ахангаран в ближайшем будущем.

According to observations, in the last 30 years there is change in the amount of precipitation, but there are significant changes in its form. That means, more rain is observed than snowfall. As a result of this trend, the air temperature does not change dramatically, but the snow cover decreases. This, in turn, may lead to a change in the type of saturation of the Ahanaron River in the near future.

Маълумки, Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши суғорма деҳқончилиқка асосланган. Лекин сўнги бир неча ўн йилликлардаги глобал иқлим ўзгариши, аҳолининг кўпайиши, янги ерларнинг ўзлаштирилиши ва сувга бўлган талабнинг ортиши дарё юза оқимининг ўзгаришига олиб келмоқда. Бу эса мавжуд дарёларимиз сувларидан мақсадли фойдаланишимиз кераклиги ҳамда дарёларнинг гидрометеорологик режимини ўрганиб бориш муҳим масалалардан бири эканлигини исботлади. Шў билан бирга, Республика-миздан оқиб ўтувчи дарёларнинг асосий тўйиниш манбаси бўлган қор ва музликларнинг захираси бевосита иқлимий ўзгаришлар билан боғлиқдир, ҳароратнинг кўтарилиши йил давомида қор қопламга қандай таъсир қилиш таҳлилининг кам ўрганилганлиги гидрологиянинг асосий муаммолардан бири ҳисобланади.

Ушбу мақоладан кўзланган мақсад Охангарон дарёси оқимида метеорологик омилларнинг таъсирини ўрганишдир. Мақсадга эришиш учун қуйидаги вазифалар белгилаб олинди ва уларнинг ечимини топишга ҳаракат қилинди:

Охангарон ҳавзасидаги метеорологик станциялар тармоғи, ҳаво ҳарорати ва атмосфера ёғинларининг кўп йиллик ўзгаришлари, қор қопламга ҳаво ҳарорати таъсирининг графикли таҳлили;

Ҳозирги вақтда Тошкент вилояти ҳудудига турли муддатларда очилган 25 та метеорологик станциялардан 14 таси фаолият кўрсатаётган бўлиб, улардан 5 таси 70 йилдан кўпроқ кузатиш даврига эга. Республика-мизда биринчи бўлиб ташкил этилган Тошкент шаҳрида жойлашган Тошкент обсерватория метеорологик станциясида мунтазам кузатиш ишлари 1892 йилдан бошланган.

Фаолият кўрсатаётган Ангрен станцияси Охангарон сув омборидан қуйида, паст тоғ минтақасида жойлашган бўлиб, унинг маълумотларидан ҳавза майдони бўйича метеорологик катталар тақсимотини ўрганишда фойдаланиб бўлмайди. Дуқант станцияси ўрта тоғ минтақасида жойлашган бўлса-да, у Охангарон дарёси – Ертош қишлоғи сув йиғиш ҳавзаси майдонида қирмайди.

Шундай қилиб, тадқиқот объекти сув йиғиш майдони 1110 км² ни ташкил этгани ҳолда жорий иқлимий даврдаги ҳавза метеорологик ва гидрологик режимини тавсифлаш учун бу ерда фақат битта метеорологик станциянинг кузатув маълумотлари мавжуд. Бу ҳолат ҳавза майдони бўйлаб ҳаво ҳарорати, айниқса, атмосфера ёғинлари миқдорининг тақсимотини тадқиқ этишда муайян қийинчиликларга олиб келади. Кўп сонли тадқиқотларнинг кўрсатишича, Чирчиқ-Охангарон ҳавзасида ҳаво ҳарорати кенглик ва баландлик бўйича етарлича яхши ифодаланган биржинсли тақсимотга эга. Шў сабабли, ҳавзанинг ҳаво ҳарорати режимини тадқиқ этишда Қамчиқ станциясининг кузатиш маълумотлари билан чекланамиз. Ҳаво ҳароратидан фарқли равишда атмосфера ёғинлари миқдорининг кенглик ва баландлик минтақалари бўйича тақсимоти биржинсли эмас. Бу ҳолат ёғинлар миқдорининг ҳавза майдони бўйича тақсимотини ўрганишда ўзига хос ёндашувни талаб этади.

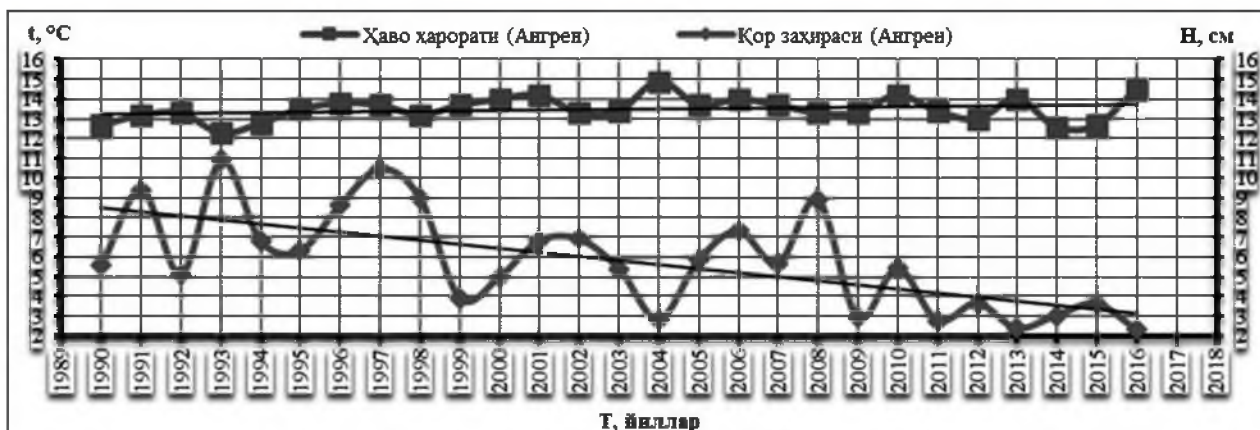
Атмосфера ёғинлари миқдори таркибидаги бундай ўзгаришлар Ўрта Осиё синоптик жараёнлари таркибидаги ўзгаришлар ҳамда уларнинг минтақага олиб келаётган ҳаво массалари ҳарорати ва намлиги, яъни бу массаларнинг географик турига боғлиқ бўлиб, метеорологиянинг алоҳида, чуқур таҳлилни талаб қилувчи масалаларидан бири ҳисобланади.

1-жадвал Ангрен ва Қамчиқ

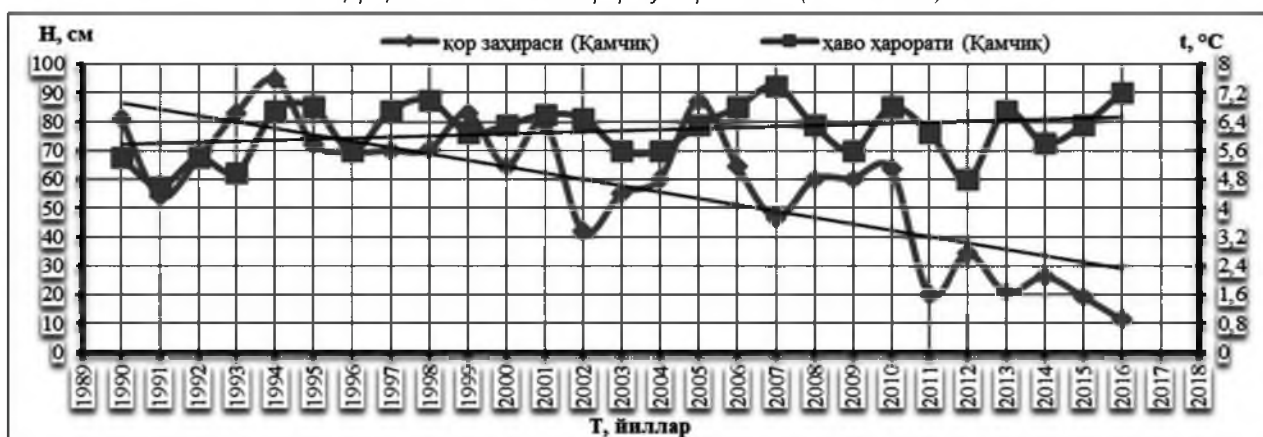
Чирчиқ-Охангарон дарё ҳавзасида жойлашган метеорологик станциялар.

Станция номи	Денгиз сатҳига нисбатан баландлиги, м	Кузатиш даври, йиллар	Худуд характеристикаси
Кўкорол	340	1936 йилдан	Вилоятнинг текислик-тоғолди қисми
Тўйтепа	388	1933-1966	Вилоятнинг текислик-тоғолди қисми
Туябўғиз	404	1936 йилдан	Вилоятнинг текислик-тоғолди қисми
Олмалик	507	1979 йилдан	Охангарон дарёси водийси
Облик	847	1925-1972	Охангарон дарёси водийси
Ангрен	942	1972 йилдан	Охангарон дарёси водийси
Турк	998	1953-1971	Охангарон дарёси водийси
Дуқант	2001	1958 йилдан	Чотқол тизмасининг жанубий ёнбағри
Қизилча	2075	1957-1992	Чотқол тизмасининг жанубий ёнбағри
Қамчиқ	2145	1983 йилдан	Қурама тизмаси, вилоятнинг жануби-шарқий тоғли чегараси
Ангрен-плато	2289	1952-1964	Охангарон дарёси юқори оқими

станцияларида кузатилган атмосфера ёғинлари кўп йиллик ўртача ойлик миқдорларининг гидрологик йил ичидаги тақсимотлари мос равишда. Ёғинлар миқдорининг ўтган (1990-2016 йиллар даври) ва жорий иқлимий даврлардаги ўзгаришларини кўриб чиқамиз. Ҳар иккала станцияда ўтган иқлимий даврда йил давомидаги ёғинлар миқдорининг ойлар бўйича тақсимотида яққол ифодаланган иккита максимум мавжуд бўлиб, Ангренда

1-расм. Ангрэн метеорологик станциясида кузатишган ўртача йиллик ҳаво ҳарорати ва қор қатламининг йилларо ўзгариши. $^{\circ}\text{C}$ (1990-2016 й).

2-расм. Қамчиқ метеорологик станциясида кузатишган ўртача йиллик ҳаво ҳарорати ва қор қатламининг кўп йиллик тебранишлари. (1990-2016 йиллар).

улар декабр (84,4 мм) ва март (92,0 мм), Қамчиқда эса ноябрь (83,1 мм) ва апрел (94,4 мм) ойларига тўғри келган.

Кузатилаётган иқлимий даврда ёғинлар миқдорининг ойлик тақсимотлари таркибида сезиларли ўзгаришлар юз берган. Ангрэнда асосий максимумнинг февралга (99,2 мм) силжиши содир бўлган, Қамчиқда эса ноябрь, февраль ва апрелга мос келувчи қийматлари бир-бирига яқин бўлган учта (мос равишда 81,8; 92,4 ва 93,5мм) максимум шаклланган.

Маълумки, глобал иқлим ўзгариши шароитида айрим метеорологик параметрлар кескин ўзгармоқда. Ушбу графикдан кўришимиз мумкинки, Ангрэн метеорологик станциясида кузатишган ўртача йиллик ҳаво ҳароратининг йиллар давомида кўтарилаётганлигини ва ҳаво ҳарорати таъсирида сўнгги йилларда қор қатламининг камайиб кетган.

Юқоридаги графикдан Қамчиқ метеорологик станциясида кузатишган ўртача йиллик ҳаво ҳароратининг ҳам йиллар давомида кўтарилаётганлигини кўришимиз мумкин, ва ҳаво ҳарорати таъсирида сўнгги йилларда қор қатламининг камайиб кетганлигини кўришимиз мумкин.

Хулоса қилиш мумкинки, Оҳангарон водийси ҳавзасида ўртача йиллик ҳаво ҳароратининг базавий иқлимий давр-

дагига нисбатан ортиши кузатишган. Ангрэнда ҳароратнинг ортиши $0,4^{\circ}\text{C}$, Қамчиқда $0,3^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этган. Ҳавза ҳудудида ёғинлар миқдори кўрсаткичлари таркибида ҳам ўзгаришлар юз берган. Ёғинларнинг миқдори эмас, тури ўзгара бошлаган. Айни шу ҳолат қор захирасининг камайишига сабаб бўлган. Демак, сўнгги 30 йил давомида ҳароратдаги ўзгаришлар (кўтарилиш) гидрометеорологик нуқтаи назардан аҳамиятсиз, лекин ёғин турининг кристалл кўринишдан суяқ формага ўтиши қор захирасининг камайишига сабаб бўлган. Ундан ташқари, иккала станцияда кўп йиллик ўртача йиллик ёғинлар миқдорининг базавий даврдигига нисбатан камлиги, шу билан бирга, максимал ёғинлар миқдорининг йил ичидаги тақсимотида ҳам сезиларли ўзгаришлар содир бўлган. Ҳар иккала станцияда йилнинг энг соvuқ ойи январ бўлиб, Ангрэнда бу ойнинг ўртача ҳарорати $0,8^{\circ}\text{C}$, Қамчиқда $-5,6^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади. Йилнинг энг иссиқ ойи эса июль бўлиб, ўртача ҳарорат мос равишда $25,7^{\circ}\text{C}$ ва $17,5^{\circ}\text{C}$ ни ташкил этади.

Сафар МАНСУРОВ,
Собир ҚОДИРОВ,
ТИҚХММИ ассистентлари.

АДАБИЁТЛАР:

1. Каримов С., Акбаров А, Жонқобилов. Гидрология, гидрометрия ва оқим ҳажмини ростлаш: Дарслик. Т.: Ўқитувчи, 2004. 230 б.
2. Расулов А.Р., Ҳикматов Ф.Ҳ., Айтбаев Д.П. Гидрология асослари. Т.: Университет, 2003. 327 б.
3. Шульц В.Л. Реки Средней Азии. Ч. 1 и 2. Л.: Гидрометеоиздат, 1965. 692 с.
4. Крицкий С.Н., Менкель М.Ф. Гидрологические основы управления речным стоком. М.: Наука, 1981. 256 с.

